

не слід вважати одним із таких засобів та розміщувати серед них у тексті закону, як це пропонується зробити в п. 8 ст. 3.1.2, а також у розділі 3.9 Проекту.

Щодо можливого заперечення проти детального закріплення кримінально-правових засобів реагування в новому КК з міркувань, що «кодекс не підручник», слід зазначити, що в оприлюднених варіантах Проекту спостерігається протилежна тенденція: у них знайшла своє відображення низка положень, що вважаються виключно доктринальними, зокрема принципи КК, склад кримінального правопорушення, кримінально-правова кваліфікація та інші. Чому б і кримінально-правовим засобам реагування не приділити належну увагу в майбутньому КК України. Сподіваюсь, що цього разу мої пропозиції з удосконалення проекту КК в частині регламентації кримінально-правових засобів не залишаться поза увагою робочої групи.

Горюх О.П.

*доцент, доктор юридичних наук,
доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

1. Інструментальна теорія права і учення про правові засоби виходять з того, що за роллю у механізмі кримінально-правового регулювання ці засоби поділяються на кримінально-правові засоби установлення (кримінальна відповідальність, покарання, засоби безпеки та інші) та кримінально-правові засоби діяння (застосування (призначення), звільнення від застосування чи заміна засобів-установлень) [1, с. 10-11]. Розвиваючи цю наукову концепцію, Ю. А. Пономаренко, як член Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, запропонував членам цієї робочої групи наступну цікаву ідею. Він вважав, що в Загальній частині проєкту нового Кримінального кодексу України потрібно створити дві книги: одна книга має бути присвячена кримінально-правовим засобам установлення, а інша — кримінально-правовим засобам діяння. Обговоривши цю ідею, члени робочої групи вирішили при конструюванні відповідних положень зберегти традиційний підхід до вітчизняного нормотворення і визначити кримінально-правові засоби установлення та кримінально-правові засоби діяння в одній структурній частині документу — Книзі третій Загальної частини проєкту нового КК «Про кримінально-правові засоби та їх застосування». Водночас зазначена ідея надихнула авторів відповідних розділів Загальної частини проєкту нового КК на більш ретельне опрацювання та визначення правил застосування кримінально-правових засобів.

2. Ознайомлення з положеннями Книги третьої Загальної частини проєкту нового КК дозволяє зробити висновок про те, що окрім визначення власне кримінально-правових засобів установлення (покарання, пробація, засоби безпеки, реституція, компенсація, конфіскація майна, вилучення речі, судимість, засобів щодо юридичної особи) та кримінально-правових засобів діяння (призначення покарання, звільнення від покарання, зміна призначеного покарання тощо) в цій книзі для окремих кримінально-правових засобів визначено «загальні правила застосування».

Такі загальні правила розроблені членами робочої групи для застосування положень великих кримінально-правових інститутів: призначення покарання (стаття 3.3.1. Загальні правила призначення покарання); застосування пробації (стаття 3.5.3. Загальні правила застосування засобів пробації); застосування засобів безпеки (стаття 3.6.2. Загальні правила застосування засобів безпеки); застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів (стаття 3.11.8. Загальні правила застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів).

Поряд з цим, робоча група врегулювала порядок застосування окремих кримінально-правових засобів або їх різновидів також певними правилами. Зокрема, такі правила розроблені для застосування: амністії (ч. 8 ст. 3.4.12); помилування (ч. 5 ст. 3.4.13); примусової психіатричної допомоги (ст. 3.6.4); обмежувальних засобів (ст. 3.6.6); конфіскації майна (ч. 2 ст. 3.6.1); вилучення речі (ч. 2 ст. 3.8.3); судимості (статті 3.9.2, 3.9.3), кримінально-правових засобів щодо неповнолітньої або молодшої особи (ст. 3.10.3).

Такий підхід членів робочої групи може викликати питання про те, чим відрізняються загальні правила застосування кримінально-правових засобів від звичайних правил застосування кримінально-правових засобів? Відповідь на це питання криється, на мою думку, в наявності у «загальних правил застосування» ознак системності. Головними ознаками будь-якого системного об'єкта, на слушну думку В. Ф. Ширяєва, є цілісність та якісна визначеність об'єкта: його відмежованість від інших об'єктів; наявність в об'єкті взаємопов'язаних та таких, що опосередковують одну одну та своє ціле ієрархічно організованих частин (елементів); наявність у об'єкта інтегрованих властивостей, яких може не бути у частин, узятих окремо [2, с. 527-529]. Системи загальних правил застосування кримінально-правових засобів — це складні інтегровані комплекси соціально зумовлених, якісно визначених, взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, яким притаманна цілісна структура.

Кожна система загальних правил застосування кримінально-правових засобів (призначення покарання, застосування пробації, застосування засобів безпеки, застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів): 1) покликана функціонально вирішувати відповідну складову інтегративної мети кримінально-правових засобів — убезпечення суспільства від кримінальних правопорушень та інших протиправних діянь, а також спонукання особи до правослужняної поведінки; 2) становить множину соціально зумовлених елементів (узагальнених правил для застосування різних покарань, засобів пробації, засобів безпеки, засобів до юридичних осіб); 3) складається з вичерпно визначених обов'язкових елементів (застосування положень, не

передбачених загальними правилами, буде незаконним); 4) має суттєві відмінності від інших системних об'єктів (наприклад, система загальних правил призначення покарання відрізняється від системи загальних правил застосування пробації або засобів безпеки); 5) складається з впорядкованих за відповідними критеріями окремих правил; 6) складається з пов'язаних між собою та взаємодіючих правил³. В своїй сукупності зазначені автономні системи, перетворюючись на підсистеми значно більшого системного об'єкта, утворюють єдину систему загальних правил застосування окремих кримінально-правових засобів.

3. При визначенні загальних правил застосування окремих кримінально-правових засобів робоча група стикнулася з низкою дискусійних питань. Зокрема, поставали питання про те, як назвати ці загальні положення та якими правилами наповнити ці системи правил.

Історично склалося, що положення, які регламентують застосування правових засобів, в національному законодавстві визначаються назвою «загальні засади». Саме такий термінологічний зворот використовується зокрема в ст. 65 Кримінального кодексу України та ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України. Проте, якщо в першому документі термін «засади» використовуються у значенні «правил», то в іншому — у значенні «принципів». Використанню законодавцем одного й того самого терміну у різних значеннях сприяє, на нашу думку, широке тлумачення терміну «засада» у словнику української мови, що визначає термін «засада» як вихідне, головне положення, *принцип*; основа світогляду, *правило поведінки* [3, с. 419]. Доречно зазначити, що в кримінальному законодавстві зарубіжних країн стосовно застосування такого кримінально-правового засобу як покарання законодавці оперують також різними термінами: «загальні засади», «принципи», «правила».

Більшість членів робочої групи розмежовують поняття принципів та правил (засад) застосування окремих кримінально-правових засобів (наприклад, призначення покарання). До того ж в Розділі 1.2. Загальної частини проєкту нового КК визначені «Принципи Кримінального кодексу». У зв'язку з цим, з метою уникнення непотрібної плутанини в правовій термінології, члени робочої групи вирішили положення, якими регламентовано діяльність суду щодо призначення або застосування кримінально-правових засобів, назвати «правилами».

Наповнення загальних правил застосування окремих кримінально-правових засобів конкретними правилами здійснювалося авторами відповідних положень з урахуванням специфіки правового інституту. З урахуванням того, що «загальним правилам» мають бути притаманні ознаки, зокрема, загальності (універсальності), обов'язковості, вихідності це завдання було далеко не простим для авторів відповідних положень. Не останню роль при вирішенні цього завдання відігравало і розроблення відповідних положень

³ Вважаю, що зазначені ознаки притаманні і загальним правилам застосування інституту звільнення від покарання. На жаль, мої авторські пропозиції робочій групі закріпити в проєкті нового КК «загальні правила звільнення від покарання», наразі не набрали більшості голосів у її членів.

кримінально-правовою доктриною. Найбільш дослідженими в аналізованому аспекті є правила призначення покарання та правила застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів. Саме тому вони отримали більш ґрунтовну регламентацію.

Насамкінець зазначимо, що розробка робочої групою загальних правил застосування окремих кримінально-правових засобів безумовно є певним внеском в інструментальну теорію права та учення про правові засоби. В свою чергу, робоча група відкрита до конструктивних дискусій та втілення в проєкті нового КК раціональних пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. Автореф. дис. д-ра юрид. наук. Націон. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021.
2. Ширяев В. «Состав преступления, а также совокупность наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия — две взаимосвязанные системы (философское обоснование)». Системность в уголовном праве. Материалы II Рос. конгресса уголов. права (Москва, 31 мая–1 июня 2007 г.). ТК Велби, Проспект, 2007. С. 527–529.
3. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980, Т. 3, 1972.

Ющик О.І.

доцент, кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

МЕТА ПОКАРАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ефективність кримінального покарання залежить від того, яку мету ставить законодавець та практика застосовуючи його до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Розвиток національного законодавства показав, що наша держава торуючи до Європейської спільноти змінувалось на краще, забезпечуючи повагу до людини, її прав та свобод, не завдаючи фізичних страждань або приниження людської гідності при призначенні покарання. Кримінальний кодекс України (ч.2 ст. 50) визначає мету покарання, не лише як кару за вчинене кримінальне правопорушення, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Кара, як найближча ціль покарання за вчинення кримінального правопорушення полягає у спричиненні винній особі страждань через обмеження її прав та свобод. Ю. В. Шинкарьов підтримує думку М. О. Беляєва, що кара